

כ"ד בטבת, תשע"ח, 11.1.2018

גיליון מס' 592

פרשת וארא

איך אפשר לחנך את פרעה? – העונש כמעשה חינוכי

מאת פסית שיח, מעלה גלבע

לעיתים הורים ומחנכים מגיעים לרגע שבו הם רוצים להגיד "עד כאן", "ככה אי אפשר להמשיך". במילים אחרות – לשים גבול. ופעמים רבות, הדרך לשים גבול היא באמצעות עונש. בשנים האחרונות הז'רגון החינוכי החליף את המילה עונש במילה תוצאה, אף שלדעתי פעמים רבות זו אותה הגברת בשינוי אדרת.

קורא/ת נכבד/ה. אנא עצרו לרגע את הקריאה השוטפת, והיזכרו במקרה בו נענשתם על ידי הורה/מורה/דמות סמכותית. העלו בראשכם את המעשה שעשיתם, את האופן בו הגיבו אליכם, היזכרו בעונש ובאופן בו התייחסתם לאחר מכן לדמות הסמכותית. האם ההתנהגות שלכם שונתה? כלומר האם העונש השיג את מטרתו?

רצוני להיות ברורה - איני יוצאת נגד העונש כמעשה חינוכי. לעיתים זו הדרך הזמינה והנוחה ביותר להבהיר מהו הגבול, ושלמעשה חמור יש גם תוצאה חמורה. יתר על כן, אחד היתרונות בעונש הוא הבהירות שיש בו. העונש עוזר לילד להבין באופן ברור וחד משמעי שהמעשה שעשה חמור ואינו מקובל. התקווה שלנו כמחנכים, היא שבעקבות העונש הילד יקבל עליו את הדין, יבין שהמעשה שעשה חמור, וימנע מלעשותו בעיקר כי יבין שזה "לא משתלם לו".

מניסיוני כאמא ומחנכת, למדתי שפעמים רבות לא זו התגובה של הילד. על פי רוב התוצאה של העונש היא שהילד מרגיש שהמבוגר לחלוטין לא מבין את הצד שלו, לא קשוב אליו, וכתגובה גם הוא לא מוכן לנסות ולהבין מה חשוב למבוגר בסיטואציה. הוא אומנם נאלץ לעיתים לפעול כפי שהמבוגר כפה עליו, אך במקביל, מתפתחת אצל הילד תחושה של ריחוק וכעס. הוא מרגיש שמנסים לכפות עליו בכוח דבר מה. והוא מנסה להיאבק בכך ולעיתים אף מתנהג באופן חמור יותר, מה שגורר תגובה חריפה יותר מצד המבוגר ומכאן ממשיכה הידרדרות ביחסים.

אני קוראת את הפרשה וניתן לומר שבמקרה זה פרעה בתפקיד הילד, בעוד הקב"ה, משה ואהרון בתפקיד המבוגרים. פרעה מסרב לשחרר את בני ישראל, ובתגובה סופג עונש כבד: "וְהָיָה דָם בְּכָל אֲרֶץ מִצְרַיִם וּבְעֵצִים וּבְאֲבָנִים... וְהַדָּגָה אֲשֶׁר בַּיָּאֵר מֵתָה וַיָּבֵאֵשׁ הַיָּאֵר וְלֹא יָקְלוּ מִצְרַיִם לְשָׂתוֹת מִיֵּם מִן הַיָּאֵר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל אֲרֶץ מִצְרַיִם" (ז, יט ; כא). והנה, כיצד מגיב פרעה לעונש החמור - "וַיִּחַזַּק לֵב-פַּרְעֹה וְלֹא-שָׁמַע אֲלֵהֶם... וַיָּבֵא אֶל-בֵּיתוֹ; וְלֹא-שָׁת לְבוֹ, גַּם-לְזֹאת" (ז, כב-כג).

אני טוענת כי אין זה מקרי שהתורה מתארת את הלב של פרעה ככבד. זוהי התוצאה הכמעט בלתי נמנעת של ענישה – היא סוגרת את הלב.

גם לאחר המכות הבאות (צפרדע, כינים, ערוב ודבר) נאמר: "וְהִכָּדְתָּ אֶת לְבָבוֹ וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים" (ח,יא), "וַיִּחַזַּק לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים" (ז,יג), "וַיִּכְבֹּד פְּרָעָה אֶת לְבָבוֹ גַּם בַּפְּעַם הַזֹּאת וְלֹא שָׁלַח אֶת הָעָם" (ח,כח) "וַיִּכְבֹּד לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁלַח אֶת הָעָם" (ט,ז).

שוב ושוב התורה מראה לנו שגם עונשים חמורים ביותר אינם משיגים את התוצאה הרצויה. אומנם פרעה נאלץ להסכים בעקבות הלחץ הגדול שהעונש משית עליו, אך זה לא מחזיק לאורך זמן, והוא חוזר לסורו.

מהו הפיתרון אם כן? אני מציעה דיאלוג. שיח פתוח ואמיתי. שבו המבוגר משתף את הילד באופן בו הוא רואה את הדברים, ולמה כל כך מפריעה לו דרך ההתנהגות הזו. חלק לא פחות חשוב בשיחה – המבוגר מקשיב לילד. מבין מה הניע אותו, מדוע פעל כפי שפעל. חשוב להבהיר שאין בכך לגיטימציה לדרך הפעולה של הילד. ניתן לשלול בשיחה את דרך הפעולה, ובמקביל להיות אמפתיים למניע.

נכון שהדרך הזו אינה מבטיחה שינוי מידי, אבל האמת היא שגם העונש אינו מבטיח שינוי מידי. הוא רק נותן אשליה לשינוי, בעוד המצב עלול רק להתדרדר. לעומתו, דיאלוג אמיתי ופתוח מאפשר לחזק את הקשר ולהגיע להסכמות המקובלות על שני הצדדים.

איני יודעת אם ניתן היה לקיים דיאלוג עם פרעה. כידוע לנו, לא תמיד יש פרטנר בצד השני. ולעיתים באמת אין ברירה אלא להשתמש בכוח, עם כל הצער והמחיר שיש בכך, אבל כשמדובר בילד שלנו, בתלמיד שלנו, במישהו מוכר ואהוב, צריך לזכור שגם כשהוא מאוד מרגיז אותנו, זה לא פרעה שעומד מולנו. אם אפילו מכות מצרים הקשות לא עזרו לרכך את לבו של פרעה ולא גרמו לו לשתף פעולה, אולי כדאי שנלמד מכך שעדיף תמיד לנסות גם דרך אחרת, ונזכור שאם עברנו את פרעה, נעבור גם את זה. בהצלחה:-).

פסית שיח. חברת קיבוץ מעלה גלבוע. נשואה ואמא לשתי בנות ושני בנים. מנהלת תיכון דמוקרטי פלורליסטי "קשת" זיכרון יעקב.

דף פרשת שבוע של הקיבוץ הדתי מופיע באתר הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il
כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il
ולרשום [subscribe](#) בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב [unsubscribe](#) בשורת הנושא.
תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il